УДК 791.43

Д.Р. Фәрдиева

XII ХАЛЫКАРА МӨСЕЛМАН КИНОСЫ ФЕСТИВАЛЕНӘ КҮЗӘТҮ

В статье дается обзор XII Казанскому международному фестивалю мусульманского кино. Фестиваль проходит в Казани с 2005 года. В программу фестиваля отбираются фильмы, отражающие общечеловеческие духовно-нравственные ценности и культурные традиции, несущие идеи миротворчества, веротерпимости и гуманизма вне зависимости от вероисповедания автора.

Ключевые слова: фильм, режиссер, фестиваль, картина, номинация, автор.

2016 елның 5–11 сентябрь көннәрендә Казаныбызда XII Халыкара мөселман киносы фестивале булып узды. Әлеге фестиваль 2005 елдан бирле уздырыла һәм Татарстанның күркәм традициясенә әверелде. Бу дәвер эчендә Татарстанда исемнәре шактый яңгыраган, популярлык казанган кино-режиссерлар, кино белгечләре булып китте. Елдан-ел фестивальдә катнашучыларның, тәкъдим ителгән картиналарның саны арта бара. Чарада гомумкешелек кыйммәтләрен беренче планга куйган картиналар тәкъдим ителә. Мөселман киносы фестивале, төрле илләр режиссерларының иҗаты белән танышып, сәнгатьнең бу төренә дөньякүләм мәдәният киңлегеннән якын килергә ярдәм итә. Фестиваль программасына авторларның, нинди диндә булуына карамастан, тынычлыкка, игелеклелеккә, гаделлеккә өндәүче әсәрләрен экранлаштырган кинематографлар эшләре сайлана. Быелгы фестивальгә төрле илләрдән 700 дән артык гариза килгән, конкурс программасына фильмнарны кино белгече Сергей Лаврентьев җитәкчелегендәге комиссия сайлап алган. Фестиваль бүләкләре өчен 33 илдән тулы метражлы уен, кыска метражлы уен, тулы метражлы документаль, кыска метражлы документаль, анимацион метражлы фильм номинацияләрендә 60 номинант көрәште. Татарстаннан 18 фильм сайлап алынган иде, конкурс программасы кысаларында шуларның алтысы күрсәтелде.

«Халыкара мөселман киносы фестивале кинематография ягыннан да, үзара мөнәсәбәтләрне көйләү ягынннан да бик үзенчәлекле вакыйга. Монда бик борынгы мәдәнияте һәм кино өлкәсендә зур традицияләре булган илләр тәкъдим ителә», – диде фестивальнең жюри рәисе, атаклы кинорежиссер, Россиянең халык артисты Александр Прошкин. Ул бу проектта әле яңа кеше, моңарчы бу чара турында хәбәрдар булмавын да яшермәде. Жюри рәисе, шулай ук, Мөселман киносы фестива-

ленең илдә үз урынын яулавын, башка илләрдә дә кызыксыну уятканын бәян итеп узды. Әлеге фестивальнең максаты – Россия мәдәни эшлеклеләренең үзара тәҗрибә уртаклашуы һәм бөтен дөнья кинематографистларының иҗади казанышларын халыкка таныту. Бәйге программасына гомумкешелек, рухи-әхлакый кыйммәтләрне һәм мәдәни гореф-гадәтләрне чагылдырган, төрле диндәге авторларның диннәргә тигез карашын һәм гуманизм идеяләрен алга сөргән фильмнар сайлап алынган. Быелгы фестиваль чаралары Россиядә кино елы шигаре астында узды. Фильмнарга тамашачыларны җәлеп итү чаралары да арткан. Фильмнар, «Родина» һәм «Мир» кинотеатрларыннан тыш, «Корстон» сәүдә үзәге кинотеатрында һәм, беренче тапкыр, Иннополиста, «Акт» театрында күрсәтелде.

Алдагы еллардан аермалы буларак, быелгы конкурс программасына сайлап алынган фильмнар бу фестивальне үз иткән тамашачылар өчен генә түгел, киң аудитория өчен дә кызыклы булды. Фестивальнең үзенчәлеге шунда ки: бередә, яшь режиссерларның фильмнары белән бергә, инде дөнья күләмендә танылган режиссерларның эшләрен дә күрү мөмкинлеге туды. Быелгы фестивальнең тематикасын мондый төп юнәлешләргә аерырга була: традицион исламның тарихы, Сүриядәге һәм Әфганстандагы сугыш, аерым шәхесләрнең батырлыгы, иммигрантлар, бәйсезлек һәм суверенитет темалары. Тәкъдим ителгән фильмнарның географик колачы да шактый киң – Гыйрак, Иран, Бәһрейн, Һиндстан, Төркия, Бангладеш, Россия, Әфганстан, Франция, Кыргызстан, Ливан, Катар, Таҗикстан, Швеция, Мисыр, Беларусь, Грузия, Гарәп Әмирлекләре һ.б.

Фестиваль башланган көнне тамашачыларга Иран режиссеры Мәҗид Мәҗидинең «Мөхәммәд – Аллаһ илчесе» дигән картинасы тәкъдим ителде. Фильм конкурстан тыш программада күрсәтелде, ягъни фестивальне ачып җибәрде. Мәҗиди әлеге әсәрен ун елга якын төшергән. Фильм Мөхәммәд пәйгамбәрнең балачагын яктырта һәм ул «Мөхәммәд пәйгамбәрнең тормышы» трилогиясенең беренче өлеше. Шулай ук фильм ислам дине барлыкка килүнең Көнбатышта артык билгеле булмаган тарихи чорын тасвирлый. Режиссер Мәҗиди үзе бу фильм турында болай сөйли: «Мин бу фильм белән бөтен дөньяга рәхмәт өчен җибәрелгән Пәйгамбәребезнең шәфкатьлелеге аша Ислам диненең тынычлык, мәхәббәт, игелеклелек һәм гуманлылык дине икәнлеген күрсәтергә омтылдым. Ислам дине кешенең бөеклеген барыннан да өстен куя». Чыннан да, «Мөхәммәд – Аллаһ илчесе» фильмы кеше шәхесенең бөтен матурлыгын һәм гуманлылыгын күрсәтә. Мөхәммәд образы аша тамашачыларга Ислам диненең хаклыгы, сафлыгы җиткерелә. Гомумән, «Мөхәммәд – Аллаһ илчесе» фильмы, югары дәрәҗәдә эшләнүе белән, хәзерге Иран кино сәнгатенең йөзен ачык күрсәтте һәм Казан мөселман кино фестиваленә символик старт бирде.

Фестивальнең төп номинациясендә – тулы метражлы уен фильмына Сергей Потаповның «Божество Дьесегой» (Россия, Якутия), Антоний Дончевның «Женщина моей жизни» (Болгария, Гыйрак-Курдистан, Македония, Румыния), Абу Шахед Эмонның «Җәләл язмышы» (Бангладеш), Баянерулның «Норжмаа» (Кытай), Досхан Жолжаксыновның «Кунанбай» (Казакъстан), Дастан Жапар углы һәм Бакыт Мукулның «Ата васыяте» (Кыргызстан) һ.б. картиналар күрсәтелде. Әлеге номинация фильмнары фестиваль бүләкләренең күбесенә лаек булды: алар – «Иң яхшы ир-ат роле», «Иң яхшы тулы метражлы уен фильмы», «Иң яхшы тулы метражлы уен фильмы операторы», «Иң яхшы тулы метражлы уен фильмына сценарий», «Иң яхшы хатын-кыз роле», «Иң яхшы тулы метражлы уен фильмы режиссеры».

«Иң яхшы тулы метражлы уен фильмы» итеп Иран режиссеры Һади Мохагхехның «Үлемсез» картинасы танылды. Биредә бөтен гаиләсен югалткан 60 яшьлек ир-ат турында сүз бара. Әлеге фильм «Тулы метражлы уен фильмында иң яхшы оператор» бүләгенә дә ия булды (фильм операторы Рузбех Райга). «Иң яхшы тулы метражлы уен фильмы режиссеры» итеп Якутиядән Сергей Потапов («Божество Дьесегой» фильмы өчен), ә «Иң яхшы сценарий авторы» итеп Сербиядән Вук Ршумович («Ничье дитя» картинасы өчен) билгеләнде. «Ничье дитя» фильмында урманда кыргый булып үскән малайның яңа тормыш шартларына җайлашуы турында сүз бара. Аны балалар йортына алып килеп, сугышта катнаштыру өчен әзерлиләр. Вакыйгаларның мондый көтелмәгән борылыш алуы тамашачыда шомлы тәэсирләр калдыра.

Фестивальдә аерым урынны Ренат Хәбибуллинның «Мәрҗани мәчете. Гамәлгә ашырылган гореф-гадәтләр тарихы» дигән фильмы алды. Бу фильм «Кыска метражлы документаль фильм» номинациясендә катнашып, Казан шәһәре мэрының махсус бүләгенә ия булды. Фильм Мәрҗани мәчетенең тарихын бәян итә. Кино тәнкыйтьчеләре әлеге кыска метражлы фильмны «тирән мәгълүмат бирүче әсәр» дип атады. Ә «Иң яхшы кыска метражлы документаль фильм» номинациясе җиңүчеләре итеп ике фильм билгеләнде – Алижан Насыровның «Ата Бәйит» (Кыргызстан) һәм Руслан Вәлиевның «З/К» (Россия, Татарстан). «З/К» фильмының героинясы татар кызы Рәйхан Әфган сугышы вакытында Кабул госпиталендә эшли һәм 1990 елгы вакыйгалар турында сөйли. Сугыш утында булып, үлем һәм җәрәхәтләнүләрне күп күргән, яраланган солдатларга үз канын биргән кыз, үз илендәге үзгәртеп корулар чорында түрәләрнең түбәнсетүе, эшендәге хезмәттәшләренең кырын карашлары белән очраша.

«Ата Бәйит» картинасында исә сүз, күренекле язучы Чыңгыз Айтматовның атасы (репрессия корбаны) Торакул Айтматов кабере эзләве турында бара (Т. Айтматов 1938 елда атып үтерелә). Фильм кыска метражлы булганга

күрәдер, Ч. Айтматовның үзенә аз тукталганнар.

«Анимацион фильм» номинациясендә Россия авторларының фильмнары әйдәп барды (П. Минаеваның «Душа короля», Алена Ребезованың «Долесу», Сергей Киаровның «Стрела наследия», Марина Карпованың «Мама цапля», Елизавета Старикованың «Никому» картиналары). Россия фильмнарыннан тыш, әлеге номинациядә Иран, Төркия, Украина авторларының эшләре дә катнашты.

Гадәти номинацияләрдән тыш, быелгы фестивальдә «Яшь Россия» дип аталган яңа бәйге номинациясе кертелгән иде. Аңа Россия режиссерларының төрле жанрлардагы фильмнары һәм альманахлары керде. Номинация кысаларында шулай ук «Гыйшык алмасы», «Антигона», «Пилорама», «Ялгызлык җире», «Шишел-мышел» фильмнары тәкъдим ителде. Иң яхшы фильмнар итеп Кирилл Плетневның «Мама» һәм Андрей Носковның «Личное дело» картиналары танылды.

Россия белгечләренең һәм кино тәнкыйтьчеләре гильдиясенең махсус бүләген – «Фестиваль сөрәненә туры килгән һәм гаилә кыйммәтләренә үзенчәлекле караш өчен» Тунку Мона Ризаның (Малайзия) «Көндәмлек» дигән фильмы алды. Шулай ук әлеге фильм Татарстан Республикасы Президентының «Кино сәнгатендә кешелеклелек өчен» дигән бүләгенә дә ия булды. Ә «Иң яхшы ир-ат роле» бүләген бу фильмда уйнаган актерлар Хариц Хазиг, Иззи Риф, Намрон алдылар. «Көндәмлек» фильмы Мона Ризаның дебют фильмы булса да, ул Казан тамашачыларында тирән тәэсирләр калдырды. Картина аутист балалар темасын яктырта, аларның социаль адаптацияләнү һәм дөньяви мөнәсәбәтләре турында сөйли.

Россия кино белгечләренең һәм кино тәнкыйтьчеләре гильдиясенең «Рәссам язмышына карата игътибар һәм иҗади бердәмлек өчен» дипломына рус-испан фильмы «Заговор сумашедших» (режиссеры Альгис Арлаускас) һәм «Баланың сугышсыз дөньяга ышанычын гәүдәләндерү өчен» дипломына Сүрия фильмы «Ясмин» (режиссеры Әлмөхәммәд Кальфум) ия булдылар. Жюри шулай ук режиссер Мурад Ибраһимбәковны «Дагстаным. Тәүбә истигъфар» (Россия, Дагстан) фильмы өчен бүләкләде. Фильм шагыйрь Рәсүл Гамзатовның атаклы китабы «Дагстаным» мотивлары буенча төшерелеп, аның тормышын яктырта. Биредә шагыйрь турында туганнары, дус-ишләре, сәясәтчеләр, актерлар һәм шагыйрьләр үзләренең истәлекләре белән уртаклашалар. Параллель рәвештә шагыйрь хатирәләреннән өзекләр һәм аның шигырьләре укыла.

Башка еллардан аермалы буларак, быелгы фестивальдә жюри ике секциядә эшләде: беренчесе төп конкурс программасына кертелгән картиналарны тикшерсә, икенчесе «Яшь Россия» номинациясендә катнашучы әсәрләргә бәя бирде.

Паралелль программаларның берсе кысаларында татар әдәбияты классиклары М. Җәлил,

Г. Тукай, Г. Әпсәләмов иҗатларына багышланган фильмнар күрсәтелде («Моабит дәфтәре», «Батырлык гасырларда кала», «Тукай», «Шүрәле», «Сүнмәс утлар», «Фильм турында фильм. Ак чәчәкләр»). Шулай ук танылган режиссерлар Сиддик Бармак, Алексей Барыкин, Александр Прошкин, Усман Сапаровлар төшергән фильмнарның ретроспективасы тәкъдим ителде.

Фестивальнең белем бирү өлешен «Кино заманы II» форумы тәшкил итте. 2015 елда ул беренче тапкыр уздырылды һәм профессионаллар тарафыннан уңай бәя алып, зур кызыксыну уяткан иде. Быелгы форумда исә Россиянең төрле кино мәктәпләре, шул исәптән Никита Михалков академиясе мөгаллимнәреннән төрле презентацияләр һәм мастер класслар уздырылды. Шулай ук фестивальдә катнашучылар белән иҗади очрашулар, актуаль кино мәсьәләләренә багышланган түгәрәк өстәлләр һәм пресс-конференцияләр уздырылды.

Җиде көн дәвамында барган кинофестивальнең ябылу тантанасы М. Җәлил исемендәге Татар дәүләт опера һәм балет театры бинасында булды. Җиңүчеләргә Казан фестивале символы – Сөембикә манарасын сурәтләгән истәлекле сыннар тапшырылды. Мөселман киносы фестивале елдан-ел камилләшә, ә иң мөһиме – кыйбласын ачыклый бара. Әлеге сыйфат сайлап алынган картиналарда да чагылыш таба.

Фәрдиева Динара Радий кызы,
филология фәннәре кандидаты, Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының театр һәм музыка бүлеге фәнни хезмәткәре